लेखनाथ ज्ञवालीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
विष्णुप्रसाद चुदाली
क्याम्पस रोल नं. : ०९
परीक्षा रोल नं. : २८०२०७/०६९
त्रि.वि. दर्ता नं.: ६-३-२८-१५८-२०१०

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि.कीर्तिपुर
२०७३

लेखनाथ ज्ञवालीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन
विष्णुप्रसाद चुदाली
२०७३

शोध निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको शोधार्थी विष्णुप्रसाद चुदालीले **लेखनाथ ज्ञवालीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । प्रस्तुत शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७३/०१/२३

....

प्रा.डा.व्रतराज आचार्य
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तहमा नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको **लेखनाथ ज्ञवालीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम ....
(विभागीय प्रमुख)

२. प्रा. डा. व्रतराज आचार्य ....
(शोध निर्देशक)

३. प्रा.डा. दयाराम श्रेष्ठ ....
(बाह्य निरीक्षक)

मिति : २०७३/०१/३०

कृतज्ञता ज्ञापन

लेखनाथ ज्ञवालीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु प्रा.डा. व्रतराज आचार्यको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो कार्य व्यस्ततालाई थाति राखी अमूल्य समय प्रदान गरी मलाई सुझाव, सल्लाह र सही मार्गनिर्देश गरिदिनु हुने मेरा शोधनिर्देशक आदरणीय गुरु प्रा.डा. व्रतराज आचार्यप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । यस शोधकार्य लेखनमा आवश्यक सल्लाह र सुझाउ प्रदान गरी सहयोग गर्नुहुने नेपाली केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम र शोधपत्र लेखनका क्रममा आएका समस्यामा आवश्यक सल्लाह र सुझाउ प्रदान गर्नुहुने नेपाली केन्द्रीय विभागका गुरुवर्गप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्रको तयारीको क्रममा आवश्यक सामग्री एवम् जानकारी तथा समय प्रदान गर्नुहुने शोधनायकका परिवार, दाजुभाइ, आफन्त र पुरुषोत्तम ज्ञवालीप्रति म सदा कृतज्ञ रहनेछु । यसै गरी सामग्री सङ्कलनका क्रममा सहयोग पुऱ्याउने त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय पुस्तकालय र नेपाली केन्द्रीय विभागको पुस्तकालयलाई म हार्दिक धन्यवाद अर्पण गर्दछु । यस शोधपत्रको विषयवस्तु उपलब्ध गराइदिने नेपाली केन्द्रीय विभागलाई आभार प्रकट गर्दछु ।

आर्थिक तथा व्यावहारिक समस्यासँग सङ्घर्ष गर्दै मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थामा ल्याई पुऱ्याउने मेरा पूजनीय बुबा ऋषिराम चुदाली र आमा लालकुमारी चुदालीप्रति आजीवन ऋणी रहनेछु । साथै मेरा दाजु माधवप्रसाद चुदाली, भाइ गणेशप्रसाद चुदाली र दिदी गिता चुदाली (आचार्य)प्रति कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । यसै गरी मलाई अध्ययनको क्रममा सधैं उत्साह प्रदान गर्नुहुने गुरु यमलाल खनालप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । साथै सनलाईट पब्लिकेसन, स्टुडेन्ट्स बुक्स कीर्तिपुरलाई पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधकार्यमा मलाई शुद्धताका साथ टङ्कन गरी सहयोग गरिदिने एजुकेसनल डेक्सटपका साथी विपिन सुवेदीप्रति म आभार प्रकट गर्दछु । साथै आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र : २०६८/२०६९
क्रमाङ्क : ०९
मितिः २०७३/०१/२४

विष्णुप्रसाद चुदाली
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

विषयसूची

परिच्छेद : एक

शोध परिचय

१.१ विषय परिचय १

१.२ समस्या कथन १

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य २

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.५ शोधकार्यको औचित्य ३

१.६ शोधकार्य सीमाङ्कन ४

१.७ सामग्री सङ्कलन विधि ४

१.८ सामग्री विश्लेषण विधि ४

१.९ शोधपत्रको रूपरेखा ४

दोस्रो परिच्छेद

लेखनाथ ज्ञवालीको जीवनी, व्यक्तित्व र साहित्यिक यात्राको अध्ययन

२.१ विषय प्रवेश ५

२.२ लेखनाथ ज्ञावालीको जीवनीको अध्ययन ५

२.२.१ जन्म र जन्मस्थान ५

२.२.२ वंश परम्परा र पारिवारिक पृष्ठभूमि ५

२.२.३ बाल्यकाल ६

२.२.४ उपनयन संस्कार र शिक्षा दीक्षा ७

२.२.४.१ अनौपचारिक शिक्षा ७

२.२.४.२ औपचारिक शिक्षा ८

२.२.५ विवाह र सन्तान ९

२.२.६ पेसा ९

२.२.७ रुचि तथा स्वभाव १०

२.२.८ आर्थिक अवस्था १०

२.२.९ लेखनको प्रेरणा र प्रकाशित पुस्तकाकार कृतिहरू ११

२.२.९.१ सामाजिक संघसंस्थामा संलग्नता १२

२.२.१० सम्मान तथा पुरस्कार १३

२.३ लेखनाथ ज्ञवालीको व्यक्तित्व १३

२.३.१ साहित्यकार व्यक्तित्व १४

२.३.२ साहित्येतर व्यक्तित्व १४

२.३.२.१ शारीरिक व्यक्तित्व १३

२.३.२.२ सम्पादक व्यक्तित्व १५

२.३.२.३ राजनैतिक व्यक्तित्व १५

२.३.२.४ समाजसेवी व्यक्तित्व १६

२.३.२.५ शिक्षक व्यक्तित्व १७

२.३.२.६ अध्येता सङ्ग्रह व्यक्तित्व १८

३.५.२.७ चित्रकार व्यक्तित्व १८

तेस्रो परिच्छेद

लेखनाथ ज्ञवालीका कविता कृतिहरूको अध्ययन

३.१ विषय प्रवेश १९

३.२ 'दसैंको आशिक' कविता सङ्ग्रहका अध्ययन १९

३.२.१ विषयवस्तु २०

३.२.२ लयविधान २५

३.२.३ अलङ्कार विधान २५

३.२.४ भाषाशैली २६

३.३ 'साथी' स्मृतिकाव्यको अध्ययन २६

३.३.१ विषय प्रवेश २६

३.३.२ 'साथी' स्मृतिकाव्यको अध्ययन २७

३.३.३ विषयवस्तु २७

३.३.४ लयविधान ३०

३.३.४.१ रसविधान ३१

३.३.४.२ अलङ्कार विधान ३१

३.३.५ भाषाशैली ३२

३.४ 'खडेरी' लघुकाव्यको अध्ययन ३३

३.४.१ विषय प्रवेश ३३

३.४.२ 'खडेरी' लघुकाव्यको अध्ययन ३३

३.४.३ विषयवस्तु ३४

३.४.४ भावविधान ३५

३.४.५ लयविधान ३७

३.४.५.१ अलङ्कार विधान ३७

३.४.५.२ रसविधान ३८

३.४.६ भाषाशैली ३९

३.५ ‘अक्षर’ गद्य तथा पद्य कविता सङ्ग्रहको अध्ययन ३९

३.५.१ विषय प्रवेश ३९

३.५.२ ‘अक्षर’ गद्य तथा पद्य कविता सङ्ग्रहको अध्ययन ४०

३.५.३ विषयवस्तु ४०

३.५.४ भावविधान ४५

३.५.५ लयविधान ४७

३.५.५.१ अलङ्कार विधान ४८

३.५.६ भाषाशैली ४९

चौथो परिच्छेद

लेखनाथ ज्ञवालीका गीतिकाव्यको अध्ययन

४.१ विषय प्रवेश ५१

४.२ माटोका गीतिसङ्ग्रहको अध्ययन ५१

४.२.१ विषयवस्तु ५१

४.२.२ भावविधान ५६

४.२.३ लयविधान ५७

४.२.३.१ अलङ्कार विधान ५८

४.२.३.२ रसविधान ५८

४.२.४ भाषाशैली ६०

४.३ ‘नानी’ बालगीतको अध्ययन ६१

४.३.१ विषय प्रवेश ६१

४.३.२ 'नानी' बालगीत तथा कवितासङ्ग्रहको अध्ययन ६१

४.३.३ विषयवस्तु ६१

४.३.४ भावविधान ६४

४.३.५ लयविधान ६६

४.२.५.१ अलङ्कार विधान ६७

४.२.६ भाषाशैली ६८

४.४ 'हाम्रा आवाजहरू' गीत सङ्ग्रहको अध्ययन ६८

४.४.१ विषय प्रवेश ६८

४.४.२ 'हाम्रा आवाजहरू' गीत सङ्ग्रहको अध्ययन ६८

४.४.३ विषयवस्तु ६९

४.४.४ भावविधान ७५

४.४.५ लयविधान ७६

४.४.६ भाषाशैली ७७

परिच्छेद पाँच

उपसंहार

५.१ निष्कर्ष ७९

५.२ भावी अनुसन्धानका निम्ति आवश्यक शोधशीर्षक ८२

परिशिष्टहरू ८३-७६

सन्दर्भ ग्रन्थसूची ८७